

УДК 35.072.2

М. П. Савчук,

аспірант кафедри національної безпеки, Національна академія державного управління при Президентові України

СУЧАСНИЙ СТАН ПРАВОВОГО РОЗУМІННЯ КОРУПЦІЇ, ЇЇ ЗМІСТУ ТА СУТНОСТІ

У статті розглянуто сутність та особливості корупції як одного із видів протизаконної діяльності; визначено причини її виникнення в сучасному суспільстві; проаналізовано сучасний стан нормативно-правової бази з даного питання; досліджено вплив корупції на соціально-економічний та політичний устрій держави.

In article the essence and features of corruption as one of kinds of illegal activity is considered; definitely reasons of its occurrence in a modern society; it is analysed modern of is standard legal base on the given question; influence of corruption on social and economic and political way of the state is investigated.

Ключові слова: корупційні діяння, корупція, корупційні прояви, правопорушення, антикорупційна політика, закон.

Key words: the internal affairs services, corruption, corruption displays, corruption politic, legal.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Корупція постає проблемою, розв'язання якої для багатьох країн є надзвичайно важливим завданням. Це повною мірою стосується і України, високий рівень корумпованості якої визнано її політичним керівництвом, законодавчим органом, вітчизняними та зарубіжними аналітиками, відповідними міжнародними інституціями. Таке становище в державі пояснюється тим, що Україна ще знаходиться на перехідному етапі свого розвитку від соціалістичного режиму до демократичного європейського вибору. Іде відкриті ігнорування норм чинної Конституції України, інших законних та підзаконних актів усіма гілками влади, державними та недержавними установами, немає чіткого розмежування повноважень і відповідальності між державними органами, постійна боротьба політичних кланів за владу, природні ресурси і матеріальні блага, що ще знаходяться у державній власності, — все це є тими причинами і тим середовищем, де корупція в нашій державі процвітає і все більше пронизує наше суспільство.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Висвітленню питання боротьби з корупцією присвятили такі вітчизняні вчені, як: О.М. Бандурка, Р.А. Калюжний, О.Г. Кальман, М.І. Камлик, М.В. Корнієнко, М.І. Мельник, Є.В. Невмержицький, М.І. Хавронюк та ін., проте потребує подальшого поглибленого дослідження поняття корупції та її вплив на розвиток держави.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Без розуміння сутності корупції неможливо визначити реальні методи боротьби з нею і шляхи її подолання. Метою статті є визначення правового статусу розуміння корупції на сучасному етапі розвитку держави, її змісту та сутності, що дасть можливість ефек-

тивніше протидіяти їй як у законодавчому полі, так і у практичній діяльності.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Термін "корупція" походить від латинського "corruption", в енциклопедичних словниках він розглядається як підкуп державних, політичних, громадських діячів, посадових осіб державного апарату, вчинений особою у власних чи в певних корпоративних (кланових) цілях, а також як соціальна корозія влади, що роз'їдає державну владу і суспільство в цілому.

Законодавство України не містить єдиного визначення поняття корупції, оскільки в різних нормативно-правових актах закріплені різні формулювання даного негативного явища.

Першим нормативно-правовим актом, у якому піднімається питання корупції, була Постанова Верховної Ради України від 7 травня 1993 року "Про невідкладні заходи щодо боротьби з організованою злочинністю і корупцією".

У Законі України "Про боротьбу з корупцією": корупція — це діяльність осіб, уповноважених на виконання функцій держави, спрямована на протиправне використання наданих їм повноважень для одержання матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг [1, с. 266]. В даному законі вперше було дано юридичне визначення такому явищу, як корупція.

Інший підхід до визначення поняття "корупція" міститься в Концепції боротьби з корупцією на 1998—2005 року, де в правовому відношенні корупція — це сукупність різних за характером і ступенем суспільної небезпеки, але єдиних за своєю суттю, корупційних дій, інших правопорушень (кримінальних, адміністративних, цивільно-правових, дисциплінарних), а також порушень етичних поведінки посадових осіб, пов'язаних із здійсненням цих дій [2, с. 14].

На думку Є.В. Невмержицького, корупція — це соціально-політичне явище,

змістом якого є зумовлена політичними, економічними, соціальними і психологічними факторами система негативних поглядів, переконань, установок і діянь посадових осіб владних інститутів, державних і недержавних організацій, політичних партій, громадських організацій, спрямованих на задоволення особистих, корисливих, групових або корпоративних інтересів шляхом підкупу, хабарництва, зловживання владою, надання пільг і переваг у суспільних інтересах [3, с. 34].

В.Гаращук і А. Мухатаєв вважають, що корупція є явищем скоріше соціальним, кримінологічним, ніж юридичним [4, с. 255].

У міжнародно-правових документах по-різному трактується поняття корупції. Так, у Резолюції "Практичні заходи боротьби з корупцією", прийнятій на VIII Конгресі ООН по запобіганню злочинності (Гавана, 1990 р), корупцію визначено як порушення етичного (морального), дисциплінарного, адміністративно, кримінального характеру, що виразилося в протизаконному використанні свого службового становища суб'єктом корупційної діяльності [5].

У Палермській конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності, яку було прийнято у 2000 році, вказано на обов'язкові ознаки корупції: а) пропозиція або надання, вимагання або прийняття якої-небудь неправомірної переваги, у тому числі такої, яка зроблена навмисно; б) будь-яка неправомірно надана перевага включає в себе як матеріальну вигоду, так і переваги нематеріального характеру; в) неправомірні переваги можуть бути як для самої публічної посадової особи, так і для іншої фізичної або юридичної особи; г) діяння, які можуть здійснюватися як особисто, так і через посередників [6, с. 340].

У Цивільній конвенції ООН про боротьбу з корупцією, що ратифікована Законом України № 2476-IV від 16.03.2005 року, корупція визначена як прямі чи опосередковані вимагання, пропонування, дачу або одержання хабара чи будь-якої іншої неправомірної вигоди або можливості її отримання, які порушують належне виконання будь-якого обов'язку особою, що отримує хабара, неправомірну вигоду чи можливість мати таку вигоду або поведінку такої особи [7, с. 19].

У 2003 році в м. Меріда (Мексика) була підписана Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції, яка за змістом спрямована на попередження та боротьбу з корупцією як у світовому, так і у національному масштабі. Зокрема, у ст. 20 Конвенції ООН проти корупції зазначено, що за умови дотримання своєї Конституції та основоположних принципів правової системи кожна держава-учасниця розглядає можливість вжиття таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для визнання злочинним умисне незаконне збагачення, тобто значне збільшення активів державної посадової особи, яке перевищує її законні доходи і які вона не може раціонально обґрунтувати [8, с. 10].

На нашу думку, корупція — це соціальне явище, яке має соціальну зумовленість, закономірності розвитку, здійснює негативний вплив на соціальні процеси, вона пронизує різні соціальні сфери суспільства, деформує цивілізовані суспільні відносини в державі.

Отже, за своєю сутністю корупція є суспільним (суспільно неприйнятним),

соціально зумовленим феноменом у сфері публічної влади або публічних повноважень, який полягає в їх спрямуванні та реалізації не в інтересах суспільства та його легітимних інституцій, а в інтересах окремих осіб (груп), як правило, корисливих, чим завдає значної шкоди суспільній організації, насамперед, державі, її фактичній незалежності [9, с. 184].

З моменту прийняття Закону України "Про ратифікацію Конвенції ООН проти корупції" від 18 жовтня 2006 року [10, с. 10] Україна взяла на себе зобов'язання внести зміни до деяких законодавчих актів щодо відповідальності за корупційні правопорушення. Зокрема, прийнято Закон України "Про засади запобігання та протидії корупції", "Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень" та "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення".

Прийняття цих нормативно-правових документів дозволило запровадити новий механізм попередження і боротьби з корупцією та з'ясувати поняття корупції, визначити види корупційних діянь та інших правопорушень, пов'язаних з корупцією, запровадити проведення антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів.

У Концепції подолання корупції в Україні "На шляху до доброчесності", затвердженій Указом Президента України від 11 вересня 2006 року № 742/2006, вказано, що корупція є однією з проблем, яка потребує невідкладного розв'язання. Вона становить значну загрозу розвитку демократії, реалізації принципу верховенства права, соціальному прогресу, національній безпеці становлення громадянського суспільства, а також наголошено, що законодавство по боротьбі з корупцією потребує подальшого вдосконалення шляхом врахування міжнародних стандартів у цій сфері, зокрема в частині визначення поняття корупції, чіткого розмежування видів відповідальності за корупційні правопорушення [11, с. 254].

Указом Президента України № 414/2008 від 5 травня 2008 року було уведено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 21 квітня 2008 року "Про заходи щодо реалізації національної антикорупційної стратегії та інституційного забезпечення цілісної антикорупційної політики". Також підкреслено, що стан поширення корупції в Україні становить загрозу національній безпеці України; корупція спричиняє руйнівний вплив на усі сфери життя суспільства, є серйозною перешкодою для реформ в економіці, гальмує становлення ринкових інститутів, перешкоджає надходженню інвестицій; не визначено механізми моніторингу та контролю за належним виконанням Плану заходів щодо реалізації Концепції подолання корупції в Україні "На шляху до доброчесності" на період до 2010 року [12].

За експертною оцінкою науковців деякі нормативно-правові документи не були реалізовані до кінця, передусім тому, що більшість заходів щодо запобігання корупції залишилися не виконаними або виконаними формально. Прикладом цього є Концепція боротьби з корупцією на 1998—2005 роки, положення якої не були повної мірою впровадженні у життя.

Під час парламентських слухань щодо стану боротьби з корупцією, що відбулися 5 липня 2001 року, більшість учасників

прийшли до висновку, що проблема подолання корупції в Україні вже втратила суто юридичний аспект і перетворилася в найсерйознішу політичну проблему, нерозв'язання і загострення якої визначають міжнародне становище нашої держави та її політичний імідж у світі, першопричиною такого стану справ слід визнати те, що за десять років існування незалежної української держави не вдалося досягти реального функціонування в Україні загально-визнаних у світі державно-правових принципів — верховенства права, найвищої пріоритетності прав і свобод людини і порівнянні з будь-якими іншими цінностями, реального розподілу влади (зокрема, і перш за все, незалежності судової влади), відповідальності влади перед людиною і громадянином. Дані висновки знайшли своє закріплення у Постанові Верховної Ради України "Про підсумки парламентських слухань щодо стану боротьби з корупцією в Україні" [13].

На думку М.І. Мельника і М.І. Хавронюка, антикорупційне законодавство не є досконалим і повним, його не можна визначити цілісним, оскільки основні антикорупційні акти приймалися в неналежній послідовності за відсутності єдиного підходу і необхідного опрацювання, ряд положень є не до кінця продуманими, неузгодженими між собою і науково необґрунтованими, що потребує їх вдосконалення [14, с. 2].

Підтвердженням даного твердження є слова О. Кальмана, що жодна з програм профілактики (боротьби) злочинності, прийнятих за роки радикальних реформ, не була виконана внаслідок відсутності фінансового і матеріального забезпечення, належного контролю та їх невідповідності ідеології реформування суспільства. Крім того, самим правоохоронним органам було завдано нищівного удару недофінансуванням, слабким ресурсним забезпеченням, некомпетентним реформуванням та керівництвом [15, с. 7].

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дає право зробити наступні висновки.

Поняття корупції не зводиться до якогось одного конкретного виду правопорушення, оскільки дане явище знаходить своє відображення і проявляється в різноманітних формах.

До основних ознак корупції, які характеризують її як соціально-правову категорію, можна віднести: а) соціально зумовлене явище, що є результатом людської діяльності; б) завдає шкоду державним і суспільним інтересам, порушує права, свободи та законні інтереси людини та громадянина; в) проявляється у сфері реалізації органами державної влади та місцевого самоврядування своїх владних повноважень, здебільшого у власних корисливих цілях; г) протиправне діяння, спрямоване на задоволення особистих матеріальних і нематеріальних благ, шляхом зловживання владою або своїм посадовим становищем.

Ефективна боротьба з корупцією вимагає наукової концепції щодо її протидії, а однією із основних засад такої концепції має бути розуміння корупції як соціально зумовленого негативного явища.

Окрім цього, слід визначити та закріпити в законодавстві України поняття корупційного злочину та корупційного адміністративного правопорушення, що надасть змогу чітко визначити мету і зав-

дання антикорупційного законодавства, конкретизувати основоположні концепції і програми боротьби з корупцією, дозволяє сформулювати з правоохоронних органів розуміння даної правової категорії і дозволить в подальшому уникнути помилок при кваліфікації конкретного юридичного факту чи явища, що безпосередньо пов'язані із проявами корупції.

Література:

1. Про боротьбу з корупцією / Закон України — Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 34. — ст. 266.
2. Указ Президента України від 24 квітня 1998 року № 367/98 "Про Концепцію боротьби з корупцією на 1998—2005 роки" // Офіційний вісник України. — 1998. — № 17. — С. 14.
3. Невмержицький Є.В. Корупція як соціально-політичне явище: особливості проявів і механізми подолання в сучасній Україні: дис.. канд. юрид. наук. НАН України; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. — К., 1999. — 34 с.
4. Гарашук В., Мухатаєв А. Категоріально-правова характеристика корупції: визначення понять "корупційне правопорушення" та "корупційний злочин" // Вісник Академії правових наук України. — 2007. — № 3(54). — 254—265 с.
5. Практичні заходи боротьби з корупцією: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_785
6. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15.11.2000 // Офіційний вісник України. — 2006. — № 14. — С. 340. — Ст. 1056.
7. Закон України від 16.03.2005 № 2476-IV "Про ратифікацію Цивільної конвенції про боротьбу з корупцією" / Офіційний вісник України. — 2005. — № 14. — С. 19. — Ст. 701.
8. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003 // Офіційний вісник України. — 2006. — № 44. — С. 10. — Ст. 2938.
9. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: Кн. 2 Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. — К.: Видавничий Дім "Іноре", 2007. — 184 с.
10. Закон України від 18.10.2006 № 251-V "Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції" // Офіційний вісник України. — 2006. — № 44. — С. 10. — Ст. 2938.
11. Концепція подолання корупції в Україні "На шляху до доброчесності": Затверджена Указом Президента України від 11 вересня 2006 року № 742/2006 // Офіц. вісник України. — 2006. — № 37. — Ст. 254.
12. Указ Президента України № 414/2008. — Офіційне представництво Президента України: <http://www.president.gov.ua/documents/7833.html>.
13. Постанова Верховної Ради України від 05.07.2001 № 2612-III.- "Про підсумки парламентських слухань щодо стану боротьби з корупцією в Україні" // Голос України. — 2001. — № 145.
14. Мельник М.І., Хавронюк М.І. Чи дійсно потрібен новий закон про протидію корупції // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією. — 2004. — № 9. — С. 1—6.
15. Кальман О. Що протиставити злочинності // Дзеркало тижня. — 2009. — № 8(736). — 7 с.

Стаття надійшла до редакції 14.01.2010 р.